

*Simposi del Centenari de la Mancomunitat de Catalunya*

JOAN MARTÍ I CASTELL

Universitat Rovira i Virgili / Institut d'Estudis Catalans

jmarti@iec.cat

BALCELLS, Albert (ed.) (2015): *La mancomunitat de Catalunya (1914), Simposi del Centenari* Barcelona: IEC, Diputació de Barcelona; «Monografies de la Secció Històrico-Arqueològica» 14.

Si l'any 1714 ens dugué al desastre de la desaparició del nostre govern i a la repressió contra tot el que era representatiu de la identitat catalana, el 1914, exactament dos segles després, amb la creació de la Mancomunitat, ens situà en el camí de la recuperació i de la construcció de la Catalunya contemporània. S'inicià un desenvolupament extraordinari en tots els àmbits del quefer humà: infraestructures, convivència social, món laboral, formació escolar, cultura, llengua... El país es dotà d'instruments d'estat i féu un salt qualitatiu excel·lent, malgrat que no comptava amb grans recursos. La Mancomunitat esdevingué un punt de referència bàsic i en el context actual especialment singular.

Que la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i la Diputació de Barcelona hagin volgut celebrar un simposi en què es commemorés la seva instauració ha estat un homenatge obligat a qui en fou el fundador i primer president, Enric Prat de la Riba.

L'organització i l'edició de les actes han estat liderades per Albert Balcells, un historiador que ha excel·lit en l'anàlisi d'aquest període des de les diverses perspectives que el fan principal en la història recent. Ell mateix en fa la «Introducció» i hi publica una ponència.

L'obra que ressenyem té l'interès de dibuixar un panorama general del que suposà la tasca de la Mancomunitat en tots els fronts, un govern especialment avançat i innovador. S'hi tracten els aspectes polítics, administratius, econòmics, del món de la sanitat, de l'agricultura, de la formació dels ciutadans, de la cultura, de la llengua, de les relacions exteriors i de les vinculacions amb el moviment noucentista.

Tot i que farem un repàs inevitablement molt sintètic de cadascuna de les aportacions, tenint en compte els interessos principals dels lectors habituals de *Llengua & Literatura*, centrarem l'atenció particularment en la ponència de Josep Massot i Muntaner, president de la Secció Històrico-Arqueològica, perquè tracta específicament del procés de normalització lingüística.

La «Introducció» d'Albert Balcells explica la constitució de la Mancomunitat com a federació de les quatre diputacions catalanes. Remarca la vinculació que hi té la història de l'Institut d'Estudis Catalans i la diversitat de tendències políti-

ques que s'apleguen fent pinya per a tirar endavant l'ambiciós projecte, que sabé guanyar-se la confiança de Catalunya. Balcells subratlla la importància de la funció de capitalitat de Barcelona; les dificultats pressupostàries i d'autonomia d'acció per què hagué de passar la Mancomunitat; la voluntat i l'assumpció real d'un nivell de planificació i d'execució europeu: féu el que mai no havia fet l'Estat espanyol. Destaca com oportunament alliçonadora la voluntat del progrés, per damunt de les ideologies polítiques. I ens recorda que aquest govern inèdit emergeix enmig d'una Europa tremendament convulsa. Balcells conclou que la Mancomunitat és el preàmbul de la Generalitat, que no hauria estat possible sense l'herència que li llegà en tots els terrenys; avui, diu Balcells, amb anhels renovats la Mancomunitat és un exemple en què fonamentar les nostres accions com a poble, és el substrat que reneix en les aspiracions actuals.

Les actes recullen les paraules que obriren el simposi del president de l'Institut d'Estudis Catalans, Joandomènec Ros, que incideixen en el deute de la corporació a Enric Prat de la Riba. Les del president de la Secció Històrico-Arqueològica, qui es congratula d'haver organitzat el simposi com a tasca de didàctica social. Del president de la Diputació de Barcelona, Salvador Esteve, qui exalta la tasca de la Mancomunitat i la relaciona amb les circumstàncies polítiques d'avui, sobretot pel que fa a la necessitat d'estructures d'estat i a la preeminència d'una gestió general en què els poders locals són essencials. I del conseller de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, Francesc Homs, qui es refereix a les similituds i diferències entre els inicis del segle XX i els del XXI, a partir del concepte de continuïtat de la idiosincràsia de Catalunya.

La primera ponència és la d'Albert Balcells: «Els dos presidents: Enric Prat de la Riba i Josep Puig i Cadafalch», dos homes de la mateixa generació, militants ambdós de la Lliga Regionalista. Destaca Prat de la Riba com el qui formulà els principis del nacionalisme amb l'obra *La nacionalitat catalana* (1906), president fundador de la Mancomunitat i president de la Diputació de Barcelona. La seva mort prematura l'any 1917 donà pas a la presidència de l'arquitecte i historiador de l'art Josep Puig i Cadafalch, col·laborar directe de Prat sobretot en allò que afecta la tasca cultural. Fou president fins al 1923. Aconseguí agrupar els màxims recursos de les quatre diputacions catalanes. Balcells, amb voluntat de no obviar aspectes considerats discutibles o negatius, es refereix a la convicció que tingué Puig que havia de ser positiu per a Catalunya el regionalisme que proposava el dictador Primo de Rivera; li facilità, doncs, l'accés al poder, que aprofità per liquidar la Mancomunitat l'any 1925.

Santiago Izquierdo Ballester escriu sobre «La campanya proMancomunitat (1911-1913) i els seus antecedents». Hi explica les fatigues àrdues del procés que dugué a la constitució de la Mancomunitat; fa especial esment al projecte de llei d'Administració local de 1907 d'Antoni Maura. Fa esment de l'impuls de la Diputació de Barcelona en favor del nou govern, que l'any 1911 assolí l'acord de les quatre diputacions. Assenyalà els obstacles interminables que miraren de frenar que prosperés la iniciativa, respecte als quals la societat catalana reaccionà en

bloc. Vencé la tenacitat del poble. L'acció de les diputacions catalanes no serví d'exemple a la resta de l'estat, que no sabé aprofitar una solució política modèlica.

Enric Pujol presenta la ponència «La relació amb l'Administració local i el projecte d'estatut de Catalunya de 1919». Recorda el paper capital que jugaren els poders locals catalans mitjançant els municipis i els ajuntaments, cabdals per al funcionament de la Mancomunitat, tant des del punt de vista de la cooperació política, com del de les aportacions de recursos de tota mena per al finançament necessari. Pujol ens parla de l'associació de l'autonomia catalana a l'autonomia municipal, amb vista a una autonomia política general, que fou capaç de mobilitzar la societat i de formar un front unitari entre partits, que, tanmateix, no reeixí en els seus propòsits. Però, com diu Pujol, serví perquè s'elaborés un projecte d'estatut l'any 1919, que analitza amb profunditat per tal d'evidenciar les aspiracions prioritàries que bategaven en la societat catalana. L'intent que incloïa de negociar amb el Govern espanyol es revelà impossible pel context complex i tens que es visqué en el moment de pactar.

Josep Muntaner i Pasqual ens parla de la «Reflexió sobre les finances de la Mancomunitat de Catalunya». Reconeix que l'obra ingent de la Mancomunitat implicava un endeutament públic, però remarca que era una oportunitat que Catalunya sabé entendre que no es podia deixar passar; a la resta d'Espanya el reial decret que permetia la via política de les mancomunitats no s'aprofità enlloc. Muntaner apunta que solament la Diputació de Barcelona estava en condicions d'afrontar el repte financer. A cap país d'Europa no s'havia assajat un sistema polític com el de la Mancomunitat: integral, modern, racional i suficient, per la qual cosa Muntaner destaca Prat de la Riba com un polític capdavanter respecte la realitat espanyola i europea en general: valent, decidit, coherent, amb visió global del país. No s'aconseguien les aportacions suficients, sobretot per la negativa de la banca; malgrat tot, la Mancomunitat, amb una obra prevista incompleta, continua essent un referent com a projecte de desenvolupament de Catalunya.

Francesc Sabaté i Casellas és l'autor de la ponència «La política sanitària de la Mancomunitat de Catalunya». Ens hi explica que la Mancomunitat, sense capacitat legislativa ni, com hem vist, sense els mitjans imprescindibles, sabé transformar radicalment les estructures i la consciència social en un àmbit tan essencial com és el sanitari. Modernitzà tota una sèrie d'organitzacions benèfiques obsoletes; es preocupà especialment per l'assistència a la maternitat i als malalts mentals. Desplegà una política educativa mitjançant la informació i la formació sanitàries de la societat, i s'ocupà del reciclatge permanent del personal responsable en aquest terreny. Es crearen també obres magnes d'enginyeria sanitària. La lluita contra el paludisme, la tuberculosi, la febre tifoide, la mortalitat infantil foren objectius prioritàris que canviaren radicalment el funcionament de la sanitat. Sabaté afirma que la Mancomunitat fa el primer esforç modern que conduirà a la implantació de la seguretat social.

Andreu Mayayo planteja un aspecte també principal en el govern de Prat de la Riba i Puig i Cadafalch a la ponència «La política agrària de la Mancomunitat».

Ens hi recorda que Catalunya al segle XIX havia viscut una revolució industrial que la convertí en la «fàbrica d'Espanya», però el món agrari era de molt el més ampli i, doncs, el qui ocupava més població, per la qual cosa amb la industrialització es fa patent una crisi en el món rural entre els segles XIX i XX. Mayayo exposa com es desfermaren conflictes entorn de la discussió de les solucions del món agrari. La Mancomunitat, davant un panorama tan inquietant, plantejà una modernització de l'agricultura i la ramaderia, i un cooperativisme sociari que implicava una reforma social notable. En el terreny de l'educació, es consolidà i s'ampliaren les tasques de l'Escola Superior d'Agricultura; es crearen els Serveis Tècnics Agraris, que preparaven els agricultors per a estar al dia de les innovacions més destacables. La nova política agrària de la Mancomunitat comptà amb el suport i les iniciatives de diverses personalitats polítiques expertes en la qüestió.

Santiago Riera i Tuébols és l'autor de la ponència «Serveis i ensenyaments tècnics, carreteres i telèfons», el títol de la qual ja ens desperta la imatge d'un disseny de Catalunya amb infraestructures de primer ordre en camps absolutament essencials per al creixement d'un país. Riera parla del catalanisme actiu com a impuls que afavorí la modernització que protagonitzà la Mancomunitat. En referir-se a l'enorme quantitat de creació de centres i organitzacions per al funcionament en la vida quotidiana, posa especial èmfasi en la creació d'una xarxa telefònica completament nova, en la construcció de carreteres i en la implantació d'una xarxa ferroviària com a complement de l'espanyola. Riera ens explica que la decisió de crear l'Institut d'Estudis Catalans respongué a la consciència que la universitat centralista de Catalunya era deplorable i calia trobar una alternativa en la formació superior. Ens reporta les paraules de Prat, tan expressives i eloqüents: «Tots els pobles de Catalunya amb una escola, una biblioteca, un telèfon i una carretera per arribar-hi».

Tal com he anticipat, d'acord amb el caràcter i els continguts habituals de *Llengua & Literatura*, m'aturaré una mica més en la ponència de Josep Massot i Muntaner «La Mancomunitat i la normalització lingüística». L'autor ens recorda la tasca duta a terme per Prat de la Riba des de la Diputació i indica que la creació de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1907 no és sinó una plasmació de les principals inquietuds que el movien. Primer establí la Secció Històrico-Arqueològica i quatre anys després hi afegí la Secció Filològica i la Secció de Ciències. Massot remarca que, encara que Prat fos jurista, sempre estigué interessat i preocupat per la compacitat, la solidesa, la unitat, la fortalesa de la llengua catalana, per tal que arribés a ser una llengua comparable amb les més importants d'Europa i amb capacitat per a poder produir textos en tots els registres, en tots els graus de formalitat i, sobretot, que s'hi pogués tractar sense traves o dèficits sobre qualsevol qüestió científica, de creació, tècnica: una llengua veritablement internacional. Tenia les idees clares entorn de com s'havia d'assolir aquesta fita, el primer objectiu de la qual era la codificació lingüística, que, com diu Massot, havia d'acabar amb l'anarquia regnant entre els escriptors. Prat, conscient de la seva autoritat i de la transcendència d'allò que perseguia, defensà personalment a *La Veu de Ca-*

*talunya* les polèmiques *Normes ortogràfiques*. Ens parla del lideratge de Pompeu Fabra en la tasca de normativització i de les animadversions que sorgiren en les relacions amb Antoni M. Alcover, qui acabà trencant amb l'Institut d'Estudis Catalans. També es refereix a les dificultats d'entesa amb un grup important de membres de l'Acadèmia de Bones Lletres, els quals proposaven una ortografia alternativa. Massot destaca la labor en l'extensió de l'ús social del català com a llengua de cultura, l'entrada en el món escolar i administratiu, gràcies a la Mancomunitat, a Prat de la Riba i a Puig i Cadafalch. Ens fa notar la peculiaritat que ni Prat ni Pompeu Fabra no eren lingüistes ni gramàtics, sinó jurista el primer i enginyer el segon, però que llur sentit de la realitat política del moment portà ambdós a dedicar esforços ingents per a la normalització de la llengua. I emfasitza que la finalitat que perseguia Prat era tant empènyer la investigació entorn del català, com fer-lo esdevenir llengua de la ciència i de la cultura, de la tècnica i de la creació: una llengua literària; cercava «la incorporació de la cultura universal al català». Massot ens fa veure com la confecció d'una codificació lingüística duu implícites discussions i polèmiques de vegades extremament dures i ens recorda alguns punts que foren especialment objecte d'enfrontaments importants. Enmig de les hostilitats, sobretot entre Fabra i Alcover, i de les dificultats que socialment la normativa establerta s'acceptés disciplinadament, Prat de la Riba actuà de mitjancer hàbil i tenaç, i acabà amb la intransigència que caracteritzava l'actitud d'alguns intel·lectuals.

Assumpció Estivill Rius exposa una ponència intitulada «Biblioteques i bibliotecàries: dels orígens a la consolidació del projecte de la Mancomunitat». S'ocupa, doncs, d'una voluntat que es traduí en fets molt lloables pel que fa a la difusió de la cultura, concretament mitjançant la creació de biblioteques i la formació de professionals que les poguessin atendre amb competència suficient. Analitza el sistema de biblioteques populars, que arribà a madurar, però que fou esclafat per la Guerra Civil. El projecte fou concebut per Eugeni d'Ors i té la culminació exemplar en la Biblioteca de Catalunya, que és la que es converteix en el centre nuclear d'una gran xarxa. Per a assolir professionals preparats adequadament es creà l'Escola de Bibliotecàries, amb uns resultats excel·lents.

Josep González-Agàpito és l'autor de «L'obra pedagògica de la Mancomunitat de Catalunya». L'àmbit de la pedagogia escolar fou un eix principal en les transformacions que la Mancomunitat es proposà dur a terme. Cercava, com ens diu González-Agàpito, la construcció d'una educació nova, en tots els nivells de formació: de la primària a la superior, sobre la qual havia de recolzar el creixement en la resta de camps d'una societat culta, oberta al món. Com que la Mancomunitat no tenia competències en aquest terreny, que depenia completament de l'Estat espanyol, Prat de la Riba i Puig i Cadafalch crearen les Escoles d'estiu, que es convertiren en un fòrum de discussió, on intercanviar d'experiències, formar i reciclar els mestres de Catalunya; els cursos Montessori i la programació dels Estudis Normals, que completava i millorava els coneixements adquirits en les escoles estatals. L'autor fa també referència a publicacions que servien per a l'extensió de la formació dels educadors.

Josep M. Roig Rosich presenta la ponència «La irradiació de la Mancomunitat fora de la província de Barcelona». És a dir, estudia els processos de descentralització de la Mancomunitat, amb la finalitat d'acostar la gestió als ciutadans de cada indret de Catalunya. Es veié la necessitat de pensar en clau municipal i de no fer excessiu el pes de Barcelona. Roig ens explica que planteja l'article en tres àmbits: el polític o de representació de províncies en els òrgans de govern; l'ideològic, el de la concepció de la planificació de la gestió del món rural; i, finalment, l'extensió de la cultura i de les infraestructures fora de la capital. Roig afirma que la Mancomunitat, en aquest sentit, no fou centralista, sinó, si de cas, dirigista, però molt curosa en la consideració de les classes més desafavorides i de les mitjanes, de manera que els recursos de tota mena es distribuïen igualitàriament entre Tarragona, Girona, Lleida i Barcelona. Es lamenta que, per la durada que tingué el govern de la Mancomunitat, moltes intencions hagueren de restar en projectes sense realitzar.

Clou el volum l'aportació de Jordi Casassas «La Mancomunitat, la intel·lectualitat i el Noucentisme. Assaig d'interpretació», en què s'ocupa de l'anàlisi del sector intel·lectual i el paper que va tenir en la política general de la Mancomunitat. Relaciona directament l'hegemonia del pensament amb el corrent del Noucentisme, el qual, al seu torn, afavorí el naixement i la consolidació del catalanisme polític. Casassas s'endinsa en la comparació de Catalunya amb altres territoris de la Mediterrània nord-occidental. Tanca el seu estudi amb la valoració del declinar en el context de la Gran Guerra i de les seves conseqüències, i amb la consideració de les raons del denominat *cas Ors*, de l'any 1920.

En suma, l'obra és una excel·lent panoràmica de la diversitat d'actuacions que suposà el Govern de la Mancomunitat de Catalunya. Ens il·lumina amb anàlisis que toquen els aspectes més importants de la vida social, política, econòmica, cultural, lingüística. Les aportacions són crítiques i clares. El conjunt de les ponències que es presentaren en el simposi organitzat per la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona és un peça utilíssima per a entendre amb prou profunditat un moment de la història de Catalunya dissortadament breu, massa breu, certament, però curull d'idees i de projectes que, si s'haguessin pogut desenvolupar sense les desgràcies de les guerres i les maltempsades en general, haurien conduït al renaixement d'un país d'una modernitat sorprenent, capaç de competir en tot amb els més avançats del món.